

FÉMKERESŐS KUTATÁSOK MAGYARORSZÁGON Új programok, eredmények

LASZLOVSZKY JÓZSEF

2016 szeptemberében az Európai Örökségi Napok keretében, a hazai örökség hétvége programjaihoz kapcsolódva a Magyar Régész Szövetség és a Közép-európai Egyetem Kulturális Örökség Tanulmányok Program kerekasztal-beszélgetést szervezett. A régészeti kincskeresés sokakat érdekel; ennek egy modern eszköze a fémdetektor. A fémkereső műszerekkel azonban nem dolgozhat bárki. A törvény bünteti a régészeti lelőhelyeken leleteket kereső magánembereket, mert miközben összegyűjtik a tárgyakat, elpusztítják a lelőhelyet. Lelőhelyeken csak régész szakemberek mozdíthatnak el tárgyakat, engedéllyel, megfelelően dokumentálva. A régész szakma ugyanakkor felismerte a fémdetektor és a műszert jól ismerő és kezelő amatőr fémkeresők lehetséges szerepét a modern kutatásban. A beszélgetés arról az új helyzetről szólt, amelyet az örökségvédelem törvényi szabályozásának megváltozása hozott létre. Az új jogszabályozás keretet teremtett arra, hogy amatőr fémkeresők is bekapcsolódjanak a régészeti kutatásba, és már van számos jó példa is ilyen együttműködésre. A beszélgetésre régészeket, múzeumvezetőket és fémkeresőket hívtunk meg, akiknek tapasztalataik és eredményeik is vannak ezen a téren, és közös munkájuk példaként szolgálhat a jövőbeni hasonló kezdeményezések számára. Az amatőr fémkeresők kutatók és a múzeumok között az együttműködés új formái alakultak ki, amely a beszélgetésben résztvevők egy részének elképzelése szerint hozzájárulhat ahhoz, hogy a fémkereső kutatásokkal gyakran együtt járó, a régészeti örökséget pusztító kincskeresés, és az attól sokszor elválaszthatatlan illegális műkincskereskedelem háttérbe szoruljon, ugyanakkor lehetőség nyíljon arra, hogy a becsületes, a múzeumokkal együttműködő, a régészeti kutatás szabályait betartó amatőr kutatók szabályozott körülmények között segíthessék a tudomány fejlődését, a régészeti örökség megvédését. A beszélgetés, ugyanúgy, ahogy a Magyar Régészet korábbi számaiban megjelent ilyen témájú cikkek, sok-sok ellentmondásra mutattak rá, és a kerekasztal beszélgetés résztvevői nem rejtették véka alá azon véleményüket, hogy az új szabályozás sem oldja meg ezt az ellentmondásos helyzetet. Abban azonban mindenki egyetértett, hogy a pozitív példák bemutatása, az egyes múzeumokban eredményt hozó modellek kölcsönös megismerése viheti előbbre ezt a folyamatot. Így a Magyar Régészet folyóirat azt a célt tűzte ki maga elé, hogy egy sorozat keretében konkrét példákra támaszkodva, a régészeti eredményekre és azok megismertetésére koncentrálna mutatja be, hogy milyen formában és milyen eredményeket értek el kollégáink és a velük dolgozó fémkereső amatőr kutatók. A sorozat első részében az orosházi Nagy Gyula Területi Múzeum programját mutatjuk be, egy vándorkiállítás és egy középkori kincslelet példáján keresztül. Terveink szerint folyóiratunk következő számaiban további múzeumok is bemutatják saját programjukat, eredményeiket.

OROSHÁZA ÉS VIDÉKE 15–16. SZÁZADI MÚLTJÁRÓL

Utazó és időszaki kiállítás

BÍRÓ GYÖNGYVÉR – RÓZSA ZOLTÁN

FŐSZEREPBEN A FÉMLELETEK

Orosházán és környékén egyre több késő középkori – kora újkori települést sikerül feltérképeznünk, melyek közül több is jelentős mennyiségű és minőségű fémanyaggal rendelkezett. A múzeummal együttműködő fémkeresősöknek köszönhetően már több mint 20.000 tárgy került napvilágra, melynek többsége épp a most tárgyalt korszakra keltezhető. Ezek között viseleti elemek és használati tárgyak egyaránt előfordulnak. Nagy számban vannak jelen pl. a gyűrűk, a ruhakapcsok, a gyűszűk, a kés alkatrészek, illetve a textilplombák. A tárgyak között előfordul olyan ritkaság is, mint a német zsoldos katonát (Landsknecht-et) ábrázoló, Szentetornyán talált sakkfigura vagy a szintén innen származó gyertyatartó- vagy csillártöredék. Különlegességnek számít az a 16. századi vasdepó is, melynek leletanyagát most első alkalommal mutattuk be egy időszaki kiállítás keretében, s melynek 2015. évi feltárására szintén a fémkeresős kollégáknak köszönhetően kerülhetett sor. Több olyan fémlelet került a múzeum gyűjteményébe, melyek nagy valószínűséggel Nürnbergben vagy más német városban készültek, ami még inkább alátámasztja a fentebb vázolt kereskedelmi rendszer fontosságát.

2016-ban sor került egy olyan programra, amely az új fémkeresős kutatásokra épült, és az ott előkerült leleteket tágabb összefüggésbe helyezte. 2016. február és június között több Békés megyei településre, illetve Orosházán belül is több intézménybe vittük el az *Orosháza és vidéke a 15–16. században* című utazó kiállításunkat, részben pedig erre építettük a 2016. június 25-én megnyitott, *1596 – Elpusztult kincsek nyomában* című időszaki kiállításunkat is. A kezdeményezés célja elsősorban az volt, hogy a Nagy Gyula Területi Múzeum gyűjtőterületéhez tartozó településeken élő emberek megismerhessék lakóhelyük múltját, s bepillantást nyerhessenek a múzeum gyűjteményébe. A kiállított leletanyag válogatás volt az orosházi múzeum régészeti gyűjteményéből, illetve az időszaki kiállítás esetében néprajzi korú tárgyakkal is kiegészült. A késő középkori – kora újkori fémtárgyak jelentős része a múzeummal együttműködő fémkeresősöknek köszönhetően kerülhetett bemutatásra. A leletek a középkori Apáca, Batonya, Csorvás, Fecskés, Földvár, Gerendás, Komlós, Kovácsháza, Mezőhegyes, Pereg, Sámson, Szénás, Szentetornya és Szőlős területéről származnak. Az utazó kiállítás egy színes, magyarázattal ellátott, térképes molinóból, két régészeti tárgyat tartalmazó vitrinből, valamint egy korhű viseletbe öltöztetett, hajdút megtestesítő bábuból állt. A kiállításához kapcsolódóan minden egyes helyszínen előadást – vagy a létszámtól függően előadásokat – tartottunk a vidék késő középkori – kora újkori történelméről, a szarvasmarha-kereskedelem fontosságáról, valamint a korszakot tükröző régészeti leletekről. Az iskolákban ez a kisebbek részére kézműves-foglalkozással (gyertyamártás) is kiegészült.

Az utazó kiállítást és az előadást a múzeum gyűjtőterületéhez tartozók közül 14 településre, Orosházán 8 iskolába és Orosháza Város Önkormányzat Képviselő-testületének egyik ülésére, valamint a csongrádi múzeumba vittük el. Az előre tervezettekén kívül két Békés megyei településre, illetve Csongrádra külön felkérésre mentünk el. Utóbbi helyszínen főként felnőttek jöttek el a délutáni programként meghirdetett előadásra, melynek keretében nem csupán a fentebb ismertetett témával, de a kiállítás(ok) alapjául szolgáló fémtárgyakat eredményező fémdetektoros kutatással kapcsolatban is sok kérdés hangzott el. A megtett körútnak köszönhetően 2016-ban több, mint 3000 ember tekinthette meg az erről a vidékről származó régészeti leleteket, s hallgathatta meg a történetüket. Az utazó kiállítás elemei – további leletekkel bővülve – beépültek a 2016. június 25. és szeptember 23. között megrendezett időszaki kiállításba, így azok is megtekinthették a gyűjteményt, akiknek addig nem volt rá lehetőségük.

Zárasképp elmondható, hogy a civil oldal – jelen esetben a fémkeresősök többsége – nyitott a múzeumokkal való együttműködésre, csak a közös hangot és a megfelelő szakmai, jogszabályi háttérrel kell megtalálni, illetve megteremteni a gyümölcsöző közös munkához.¹

1-2.kép: Iskolások látogatása a kiállításon Battonyán és Csorvason

3.kép: Előadás a diákoknak

4-5-6. kép: A kiállítás Orosházán, Pusztaföldváron és Székkutason

¹ A Nagy Gyula Területi Múzeum régészeti gyűjteményének gyarapításáért ezúton mondunk köszönetet Bene András, Benkő József, Biró Gábor, Gyenge Antal Mihály, Kerekes György, Kvak Róbert, Tóth Gábor, Zsikai Rajmund Péter és Zsikainé Náfrádi Krisztina fémkeresős kutatóknak.

ÁRPÁD-KORI ÉREMKINCS TÓTKOMLÓS HATÁRÁBAN

A múzeum által elért újabb kutatási eredmények közül kiemelkedik egy kincslelet azonosítása és feltárása, amely szintén az új fémkeresős programhoz kapcsolható. A Kopáncs-pusztai éremkincs első részletét 1919 tavaszán találta meg két gazda szántás közben a mai Tótkomlós határában. Az fellelés pillanatában – utólagos becslések alapján – legalább 400–450 érme lehetett az éppen felforgatott területen, de csak egy részét gyűjtötték össze a megtalálók, akik megosztották a leletet. Az egyik gazda hamar túladott a részén, a fennmaradt 235 db érmét és az éremkincs előkerülésének körülményeit Eperjesy Kálmán publikálta. Az általa ismertetett pénzek mind Árpád-koriak voltak, közülük 120 db 12. századi magyar, 115 db pedig friesachi denár volt.²

A Kopáncs-pusztai kincs felderítését célzó kutatómunka 2016 őszén kapott új lendületet, amikor Kerekes György, az orosházi múzeum fémkeresős munkatársa a szakirodalom, s régi térképek segítségével sikeresen azonosította az éremlelet lelőhelyét.

Az ily módon megállapított helyre 2017 tavaszán mentünk ki a fémkeresős kollégákkal, hogy fémdektorral, illetve ha indokolt, egy kutatószelvényvel keressük meg az éremkincs maradványait. Mivel a lelőhely jelenleg természetvédelmi terület, Balogh Gábor természetvédelmi területfelügyelő kísérte figyelemmel munkánkat. Rövid idő alatt siker koronázta a keresgélést, néhány óra leforgása alatt több száz pénzérmét gyűjtöttek össze a fémkeresővel kutató munkatársaink. Az érmék egy kb. 50x34 méteres területen szóródtak szét, ennek déli részén a fémdektorok egy, a többihez képest valamivel mélyebben elhelyezkedő, és több érmeegyüttes jelenlétére utaló jelet adtak. A jelzett helyen egy kisméretű szelvényt nyitottunk, és nagyjából 30–40 cm-re a mai felszíntől megtaláltuk az éremkincs magját, amit az érméket tartalmazó fazék töredékei, illetve több tíz darabból álló éremcsoport jelölt.

Összesen 644 darab ezüstérme látott napvilágot, amelyek túlnyomó többsége ún. friesachi denár, de német verdéből származó pénzek, valamint magyar királyok, II. Géza és III. István denárjai is megtalálhatóak voltak az éremkincsben. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy az 1919-es leletben II. István és III. Béla denárjai is szerepeltek. Különlegesség, hogy a friesachi denárok mellett egy angol penny is előkerült a fazék aljtöredékei közül, ami I. (Földnélküli) Jánoshoz köthető. A most feltárt pénzekkel együtt összesen 879 db érme tartozik a Kopáncs-pusztai lelethez – nem számolva a múlt században eladott példányokkal.

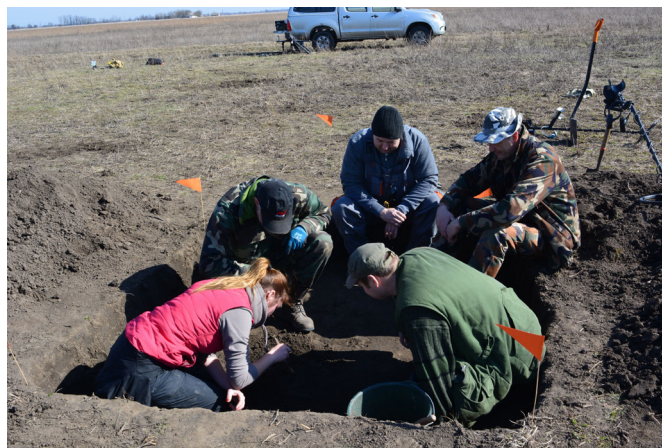
Az éremkincs elrejtési idejének meghatározásához még további kutatás szükséges, az eddigi eredmények alapján azonban nem kizárt, hogy a tatárjárás kapcsán került a földbe ez a nagy mennyiségű ezüst. Az érmék által felölelt kb. 100 éves időintervallum, valamint a pénzek jó állapota és jelentős ezüsttartalma alapján valószínű, hogy a Kopáncs-pusztai kincsleletet hosszabb idő leforgása alatt, s alapvetően ezüst tartalma miatt halmozták fel. Utóbbi állítást erősítheti az a kis ezüst huzalból készült ékszer (eredetileg feltehetően fülbevaló) is, amely a kincs közeléből, az érmék szóródási területéről került elő, s amely talán szintén az edényben volt elrejtve a pénzekkel együtt.³

² Eperjesy Kálmán: A Kopáncs-pusztai éremlelet. Dolgozatok a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből II/1–2. (1926) 158–168.

³ A leletegyüttes feltárásában, illetve feldolgozásában közreműködtek az orosházi Nagy Gyula Területi Múzeum fémkeresős és régész munkatársai: Bene András, Benkő József, Bíró Gábor, Bíró Gyöngyvér, Gyenge Antal Mihály, Kerekes György, Kvak Róbert, Rózsa Zoltán, Tóth Gábor, Zsikainé Náfrádi Krisztina és Zsikai Rajmund Péter. A kerámiaedény kiegészítését Rózsáné Feldmann Natália végezte.

1. kép: A kutatásban résztvevő fémkeresős csapat egy csoportja

2. kép: A kincslet feltárás közben

3. kép: A kincslet szétszántott darabjai

4. kép: Fazékalj töredéke a beleragadt friesachi dénárral

5. kép: II. Géza ezüstpénze az előkerüléskor

6. kép: Friesachi denárok előkerülésük után

7. kép: A megtisztított érmék

8. kép: Fazék aljtöredéke és az előkerült érmék